

УДК 336.71.078.3

**ОЦІНЮВАННЯ ДОТРИМАННЯ ВИМОГ ФІНАНСОВОГО
НАГЛЯДУ У БАНКІВСЬКОМУ СЕКТОРІ****Кремень В. М., к.е.н.,
Бричко М. М., к.е.н.,
Кремень О. І., к.е.н.***Сумський державний університет, м. Суми*

У статті досліджено особливості дотримання вимог фінансового нагляду банківськими установами України. Досліджено існуючу практику аналізу економічних нормативів банківської діяльності. У статті розроблено науково-методичний підхід, який дозволяє отримати узагальнюючу оцінку щодо дотримання вимог фінансового нагляду у банківському секторі, та здійснено його апробацію. Запропонований науково-методичний підхід базується на поділі економічних нормативів на стимулятори і дестимулятори, а також їх відповідності нормативним значенням. На основі значень інтегрального показника дотримання вимог фінансового нагляду банківськими установами запропоновано визначати якісну оцінку такого дотримання, але якщо хоча б один із нормативів є нижчим за нормативне значення, то загальний рівень дотримання вимог банківської діяльності автоматично слід вважати незадовільним. У роботі обчислено і проаналізовано рівень дотримання вимог фінансового нагляду банківськими установами в Україні за період з 2003 р. по 2017 р.

Ключові слова: банк, банківський сектор, економічні нормативи, фінансовий нагляд

UDC 336.71.078.3

**ASSESSMENT OF COMPLIANCE WITH FINANCIAL SUPERVISION
REQUIREMENTS IN THE BANKING SECTOR****Kremen V., PhD in Economics,
Brychko M., PhD in Economics,
Kremen O., PhD in Economics***Sumy State University*

The article investigates the peculiarities of compliance with the requirements of financial supervision by banking institutions in Ukraine. The existing practice of analysis of economic norms of domestic banks is analysed. The article proposes the scientific approach, which allows obtaining a general evaluation of compliance with the requirements of financial supervision in the banking sector. The proposed scientific and methodical approach is based on the division of economic norms into stimulants and stimulants, as well as their compliance with normative values. Based on the values of the integral indicator of compliance with financial supervision requirements by banking institutions, authors have determined a qualitative assessment of such compliance, but

© Кремень В. М., к.е.н., Бричко М. М., к.е.н., Кремень О. І., к.е.н., 2017

if at least one of the norms is lower than the normative value, then the general level of compliance with banking requirements should automatically be considered unsatisfactory. In this paper, the level of compliance with financial supervision requirements by banking institutions in Ukraine has been calculated and analysed for the period from 2003 to 2017.

Keywords: bank, banking sector, economic standards, financial supervision.

Актуальність проблеми. За останні роки банківська система України пройшла усі фази економічного циклу, про що об'єктивно свідчать показники діяльності банків [5, с. 57], зокрема поступове їх зростання до 2008 р. та зміну тенденції на протилежну у 2009-2010 рр., відновлення діяльності у 2011-2014 рр. та черговий спаду у 2015-2016 рр. В умовах нових викликів та зовнішній загрози банки, балансуючи між прибутком і ризиком, починають трансформувати бізнес-модель своєї діяльності, не враховуючи можливість порушення базових вимог до здійснення банківської справи. Іноді менеджмент не повною мірою оцінює ризики і можливі збитки, наражаючи банк на нестабільність, погіршення фінансових результатів та втрату рівноваги. Аргументом на користь цієї тези є те, що в останні роки похитнулося фінансове становище навіть провідних вітчизняних банківських установ. Нестійка макроекономічна динаміка на фоні скорочення економічних циклів та перетворення банківського сектору на джерело фінансово-економічних криз у часі вимагає від органів фінансового нагляду розробки та реалізації пруденційної політики, яка має забезпечити стійкість функціонування та розвитку банківського сектору та пом'якшення негативного впливу на інших фінансових посередників, нефінансові корпорації та домашні господарства. Розроблення такої політики, у свою чергу, вимагає постійного моніторингу дотримання вимог щодо діяльності у банківському секторі та оперативного коригування цих вимог.

Економічні нормативи діяльності банків в Україні розраховуються з 1993 р. та є важливою складовою безвиїзного фінансового нагляду. Економічні нормативи банківської діяльності є обов'язковими для розрахунку і дотримання усіма банками. Ст. 4 Закону України „Про банки і банківську діяльність” встановлює, що Національний банк України здійснює регулювання діяльності банків через економічні нормативи та нормативно-правове забезпечення здійснюваних цими банками операцій, у ст. 2 цього закону йдеться про те, що економічні нормативи являють

собою показники, що встановлюються Національним банком України і дотримання яких є обов'язковим для банків [8].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання виконання економічних нормативів, встановлених НБУ, широко розглядається у вітчизняній фінансовій науці. Так, В. В. Коваленко наголошує, що стрижнем банківського нагляду є спостереження уповноваженими органами за виконанням банками вимог та умов діяльності, регламентованих законами України та нормативно-правовими актами цих органів з метою досягнення винятково суспільних цілей – захист вкладів, підтримання ефективної кредитної системи [4].

Науковці С. В. Юдіна, С. М. Ганзюк та К. А. Шкарупа досліджували динаміку економічних нормативів банківської системи України з 2012 по 2016 р., що дозволило їм зробити наступні висновки: надійність платоспроможності українських банків, відсутність надмірної концентрації кредитних ризиків у банківській системі, підвищення кредитного ризику в цілому в банківській системі України, стриманий рівень інвестування в компанії України та низьку інвестиційну активність банків. На основі проведеного аналізу автори стверджують, що в цілому, вітчизняні банки дотримуються виконання економічних нормативів [9, с. 892-893]. Подібних висновків дійшли й науковці Л. В. Юрчишена та В. П. Цибрій, які вивчали дотримання економічних нормативів вітчизняними банківськими установами у 2006-2010 рр. Автори також наголошують на тому, що виконанню економічних нормативів сприяє щоденний контроль з боку Національного банку України та наявність відповідальності за недотримання лімітів, подання недостовірної звітності та несвоєчасне її подання згідно з законодавством України [10].

А. П. Кричинюк та В. М. Кочетков провели порівняльний аналіз чинних економічних нормативів банків України. У своєму дослідженні автори систематизували призначення кожного з встановлених економічних нормативів та специфіку визначення їх нормативних значень [6].

Досліджуючи достатність капіталу банківської системи в умовах циклічного розвитку економіки, В. В. Коваленко і Д. С. Гайдукович аналітично продемонстрували неадекватність зростання банківського капіталу щодо основних макроекономічних та банківських показників. Автори детально розглянули еволюцію економічних нормативів достатності капіталу, починаючи із 1993 р. і по сьогоднішній час і дійшли

висновків, що вимоги до достатності капіталів банків змінюються зі зміною циклів розвитку економіки [5, с. 49-51].

У дослідженні економічних нормативів НБУ як способу регулювання кредитного ризику у банківській діяльності І. В. Лінтур наголошує на необхідності визначення найефективніших способів аналізу видів, методів вимірювання і шляхів зниження негативних впливів кредитних ризиків на діяльність окремого банку та банківської системи України загалом. На переконання науковця, економічні нормативи, які доводить НБУ до виконання банків, належить до зовнішніх способів мінімізації кредитних ризиків [4].

Т. С. Білокудря досліджував дотримання економічних нормативів банками України, обчисливши основні економічні нормативи таких банків як “Приватбанк”, “Ощадбанк” і “ПУМБ”, для визначення надійності банків [1].

О. Б. Васильчишин, формалізуючи вплив державного регулювання та нагляду на фінансову безпеку банківської системи, економічні нормативи банківської діяльності відносить до групи превентивних заходів забезпечення фінансової стійкості в межах безвиїзного фінансового нагляду. В результаті проведеного науковцем аналізу державного регулювання банківської діяльності та банківського нагляду було виявлено низку проблем, які відображають неточності та прорахунки в законодавчих нормах та правилах діяльності банків, а також у самих механізмах оцінки платоспроможності комерційних банків [2].

Досліджуючи наукові здобутки, слід зауважити, що на сьогоднішній день з позиції удосконалення стандартів фінансового нагляду у банківському секторі існує потреба аналізу виконання економічних нормативів на узагальнюючому рівні, тобто на рівні банківського сектору України в цілому.

Метою дослідження є розроблення науково-методичного підходу щодо дотримання вимог фінансового нагляду у банківському секторі.

Викладення основного матеріалу дослідження. З цією метою може бути використано методичний інструментарій обчислення інтегрального показника.

Побудова інтегральної оцінки дотримання ключових вимог банківської діяльності країни включає декілька етапів: відбір об’єктів та показників, що характеризують економічне зростання, з їх розподілом на

стимулятори та дестимулятори; стандартизація показників; знаходження координат вектора-еталона; знаходження відстаней між вектором-еталоном та вектором значень кожного періоду; обчислення інтегрального показника економічного зростання країни; аналітична інтерпретація результатів; оцінювання впливу факторів на формування інтегрального показника.

Відбір факторів проводиться виходячи із наявної статистичної бази економічних нормативів банківської діяльності. Таким чином, отримаємо сформовану матрицю вихідних даних, у якій кожен економічний норматив N_i ($i = \overline{1,10}$) за визначений проміжок часу t ($t = \overline{1,T}$) набуває значення n_{it} .

Наступним кроком є здійснення нормалізації значень економічних нормативів, оскільки вони вимірюються у різних одиницях. Серед різноманіття методів нормалізації нами було обрано метод z -нормалізації значень, який дозволяє здійснити перехід n_{it} до нормованих y_{it} :

$$y_{it} = \frac{n_{it} - \bar{n}}{\sigma_n}, \quad (1)$$

де:

\bar{n} – середнє арифметичне економічного нормативу за весь досліджуваний проміжок часу;

σ_n – середнє квадратичне відхилення економічного нормативу за весь досліджуваний проміжок часу.

Оскільки у процесі нормалізації відбулася втрата інформації про якісну характеристику досліджуваних ознак, тож із нормалізованих значень показників, враховуючи їхній вплив на узагальнюючу оцінку дотримання банківських вимог, слід побудувати точку-еталон $E' = (e_1, e_2, e_3, \dots, e_n)$, координати якої визначаємо за умови, якщо економічний норматив є:

– стимулятором:

$$e_i = \max_{t=1:t} \{y_{it}\} \quad (2)$$

– дестимулятором:

$$e_i = \min_{t=1:t} \{y_{it}\} \quad (3)$$

На наступному кроці слід знайти відстані l_i між цією точкою

$E' = (e_1, e_2, e_3, \dots, e_n)$ та кожною точкою $Y = (y_{1t}, y_{2t}, y_{3t}, \dots, y_{nt})$ для кожного періоду t . Для цього використаємо найбільш поширений метод – обчислення евклідової відстані:

$$l_t = \sqrt{(y_{1t} - e_1)^2 + (y_{2t} - e_2)^2 + (y_{3t} - e_3)^2 + \dots + (y_{nt} - e_n)^2} \quad (4)$$

На основі отриманого значення відстані за період t визначаємо інтегральний показник дотримання вимог банківської діяльності IBR_t :

$$IBR_t = 1 - \frac{l_t}{\bar{l} + m \times \sigma_l} \quad (5)$$

де:

\bar{l} – середнє арифметичне IBR_t за досліджуваний проміжок часу;

σ_x – середнє квадратичне відхилення IBR_t ;

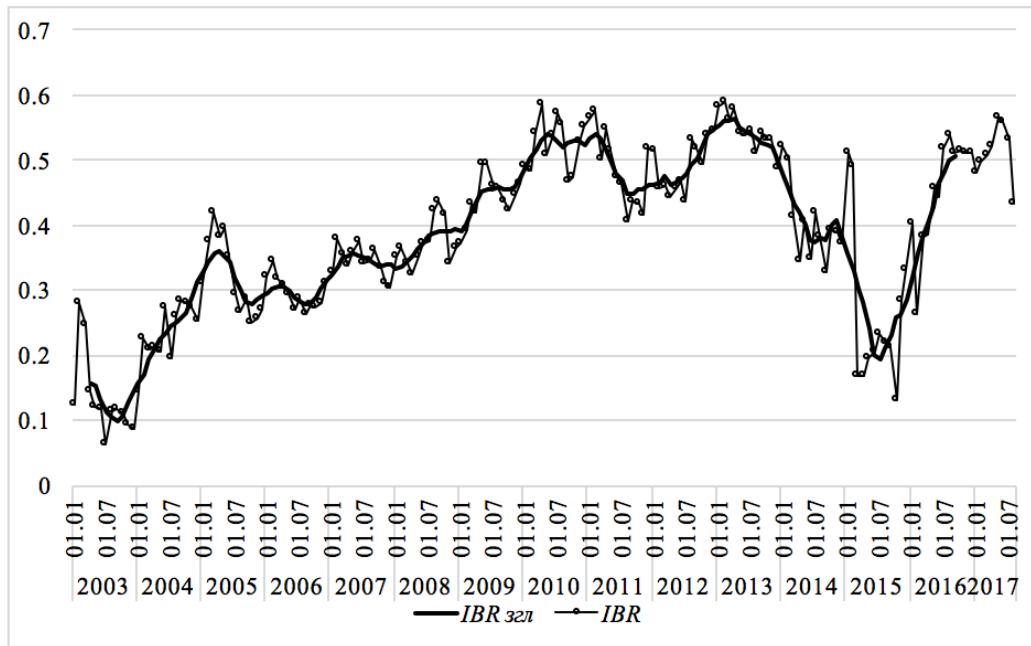
m – деяке додатне число, яке обирають рівним 2 чи 3 так, щоб значення IBR_t знаходилося у інтервалі $[0; 1]$.

Враховуючи можливі інтервали інтегрального показника дотримання вимог банківської діяльності за умови дотримання усіма економічними нормативами нормативних значень може бути визначено рівень дотримання вимог банківської діяльності. При цьому вважаємо за доцільне ввести наступне обмеження: якщо хоча б один із нормативів є нижчим за нормативне значення, то загальний рівень дотримання вимог банківської діяльності автоматично слід вважати незадовільним.

Як засвідчили результати обчислень, економічні нормативи не корелюють тісно між собою – відсутні коефіцієнти кореляції 0,85 і вище, тож усі відібрані нормативи можуть бути включені до інтегрального показника. Розподіл економічних нормативів на стимулятори і дестимулятори пропонується здійснити наступним чином: стимулятори – Н1, Н2, Н4, Н5, Н6, дестимулятори – Н7, Н8, Н9, Н11, Н12. При здійсненні поділу ми виходили із логіки встановлених нормативних значень для економічних нормативів: для нормативи з „не менше...” є стимуляторами, а з „не більше...” – дестимуляторами.

Результати розрахунків інтегрального показника дотримання банківських вимог відповідно до вищенаведеного підходу наведено на рис. 1. Період березень – грудень 2015 р. вважається періодом незадовільного рівня дотримання вимог банківської діяльності через економічний норматив Н2. Дуже низький рівень дотримання вимог банківської діяльності спостерігався у липні, листопаді і грудні 2003 р. У

подальшому значення інтегрального показника дотримання банківських вимог перевищували позначку в 0,1.

*Рис. 1. Інтегральний показник дотримання вимог фінансового нагляду банківськими установами в Україні у 2003-2017 рр.
Авторська розробка*

Низький рівень дотримання вимог банківської діяльності спостерігався у січні – червні, серпні – жовтні 2003 р., 2004 р., липні – грудні 2005 р., червні – листопаді 2006 р., березні – листопаді 2015 р. та лютому 2016 р.

Високий рівень дотримання вимог банківської діяльності є характерним для червня 2009 р., березні – серпні 2010 р., листопаді 2010 р. – травні 2011 р., грудні 2011 р. – січні 2012 р., серпні 2012 р. – листопаді 2013 р., січні – лютому 2014 р. та січні 2015 р. У решті періодів спостерігався середній рівень дотримання вимог банківської діяльності. Дуже високий рівень дотримання вимог банківської діяльності також протягом досліджуваного періоду 2003-2017 рр. не був зафіксований.

Висновки. Економічні нормативи є важливим елементом фінансового нагляду у банківському секторі. Узагальнене оцінювання дотримання економічних нормативів може бути здійснено на основі розрахунку інтегрального показника, відповідно до значень якого можна визначити рівень дотримання вимог фінансового нагляду у банківській діяльності. Проведена апробація науково-методичного підходу засвідчила, що останнім часом в Україні спостерігається середній рівень дотримання вимог банківської діяльності. Перспективними напрямками

подальших наукових досліджень є визначення впливу вимог щодо адекватності капіталу, ліквідності, кредитного ризику та інвестування на загальний рівень дотримання стандартів фінансового нагляду банківськими установами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Білокудря Т. С. Дотримання економічних нормативів комерційними банками України / Т. С. Білокудря // Управління розвитком. – 2014. – № 4 (167). – С. 38-41.
2. Васильчишин О. Б. Формалізація впливу державного регулювання та нагляду на фінансову безпеку банківської системи / О. Б. Васильчишин // Національна економіка. Інтелект XXI. – 2016. – № 6. – С. 28-44.
3. Значення економічних нормативів в цілому по системі / Національний банк України [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442
4. Коваленко В. В. Банківський нагляд: навчальний посібник / В. В. Коваленко. – Суми: УАБС НБУ, 2007. – 262 с.
5. Коваленко В. В. Достатність капіталу банківської системи в умовах циклічного розвитку економіки / В. В. Коваленко, Д. С. Гайдукович // Стратегічні пріоритети. – 2014. – № 1 (30). – С. 48-58.
6. Кричинюк А. П. Порівняльний аналіз економічних нормативів банків України / А. П. Кричинюк, В. М. Кочетков // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 14, Ч. 3. – С. 134-138. – Серія “Економічні науки”.
7. Лінтур І. В. Економічні нормативи НБУ як спосіб регулювання кредитного ризику у банківській діяльності / І. В. Лінтур // Фінансовий простір. – 2015. – № 3 (19). – С. 46-50.
8. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України № 2121-III від 07.12.2000, зі змін. та доп. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
9. Юдіна С. В. Особливості виконання економічних нормативів НБУ комерційними банками / С. В. Юдіна, С. М. Ганзюк, К. А. Шкарупа // Молодий вчений. – 2017. – № 3 (43). – С. 890-894.
10. Юрчишена Л. В. Дотримання економічних нормативів комерційними банками України [Електронний ресурс] / Л. В. Юрчишена, В. П. Цибрій // Ефективна економіка. – 2001. – № 9. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=687>